

BOSHLANG'ICH TA'LIM TABIIY FAN DARSLARIDA IQTISODIY VA TABIIY RESURLARDAN FOYDALANISH MAVZULARINING O'QITILISHIDA TA'LIM TEXNOLOGIYALARINING O'RNI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14909830>

Ergasheva Nigora Erkinovna

*Jizzax viloyati pedagogik mahorat markazi Maktabgacha, boshlang'ich va maxsus
ta'lim metodikalari kafedrasi katta o'qituvchisi*

Annotatsiya Ushbu maqolada boshlang'ich ta'lim tabiiy fan darslarida iqtisodiy va tabiiy resurslardan samarali foydalanish mavzularining o'qitilishida ta'lim texnologiyalarining o'rni haqida so'z yuritiladi. Ta'lim texnologiyalari asosida tashkil etilgan darslar samarali natija berishi misollar asosida ko'rsatib berilgan. Bundan tashqari maqolada boshlang'ich sinf tabiiy fan darslarida foydalanish mumkin bo'lgan didaktik o'yinlardan namunalar ham berilgan.

Kalit so'zlar: tabiiy fan, tabiiy resurslar, ta'lim texnologiyalari, ta'lim-tarbiya, boshlang'ich ta'lim.

Аннотации В данной статье говорится о роли образовательных технологий в преподавании тем экономного и эффективного использования природных ресурсов на естественнонаучных уроках начального образования. На примерах показано, что занятия, организованные на основе образовательных технологий, дают эффективные результаты. Кроме того, в статье также приведены примеры дидактических игр, которые можно использовать на уроках естественных наук.

Ключевые слова: естественные науки, природные ресурсы, образовательные технологии, образование, начальное образование.

Annotatsion This article describes the role of educational technology in teaching the topics of economical and efficient use of natural resources in primary science classes. The examples show that lessons organized on the basis of educational technologies give effective results. In addition, the article also provides examples of didactic games that can be used in science lessons.

Key words: natural sciences, natural resources, educational technologies, education, primary education.

Jahonda fan va texnika taraqqiyotining jadallik bilan amalga oshishi, innovatsion texnologiyalarni o'zlashtirish bilan bog'liq bo'lgan o'zgarishlar yangi ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va madaniy o'zgarishlarni keltirib chiqarmoqda. Bunday o'zgarishlar globallashuv sharoitida barcha sohalarda kuchli raqobat muhitini shakllantirib, o'z navbatida ta'lim sohasiga nisbatan yangi talablarni qo'ymoqda. Natijada eng noyob kapital sifatida qadrlanayotgan ta'limning barcha bosqichlarida, ta'lim-tarbiya berish va natijalarni baholash samaradorligini oshirish, o'qitish usullarini takomillashtirish orqali barcha insonlar uchun ularning hayoti davomida sifatli ta'lim olish imkoniyatini yaratish muhim dolzarblik kasb etmoqda. O'quvchilarda amaliy faoliyat tajribasini tarkib toptirish, tayanch kompetentsiyalarni shakllantirish orqali ijtimoiy hayotga samarali tayyorlash jarayonlarini tashkil etish va pedagoglar kompetentligini rivojlantirish, kompetentsiyaviy yondashuvga asoslangan ta'lim-tarbiya jarayonlarini tashkil etish orqali o'quvchilarni hayotga tayyorlashga katta e'tibor qaratilmoqda. "Umumiy o'rta va maktabdan tashqari ta'limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, o'sib kelayotgan yosh avlodni ma'naviy-axloqiy va intellektual rivojlantirishni sifat jihatidan yangi darajaga ko'tarish, o'quv-tarbiya jarayoniga ta'limning innovatsion shakllari va usullarini joriy etish" kabi vazifalar belgilab berildi. [1]

Zamonaviy o'qitish tizimi oldidagi muhim vazifa nafaqat insoniyat aniqlagan bilimlarni o'zlashtirish, balki jamiyat hal etishi lozim muammolar va ushbu muammolar yechimida o'quvchining ishtirokini nazarda tutgan holda ta'limni tashkil etishdan iborat. Bunga aynan kompetentsiyaviy yondashuvga asoslangan o'quvchilarda egallangan bilim, ko'nikma va malakalarini o'z shaxsiy, kelgusida kasbiy va ijtimoiy faoliyatlarida amaliy qo'llay olish ko'nikmalarini shakllantirishga yo'naltirilgan ta'limni yo'lga qo'yish orqali erishiladi. O'quvchilar kelgusi hayoti davomida shaxsiy, ijtimoiy, iqtisodiy va kasbiy munosabatlarga kirishishi, jamiyatda o'z o'rnini egallashi, mazkur jarayonda duch keladigan muammolarning yechimini hal etishi, eng muhimi o'z sohasi, kasbi bo'yicha raqobatbardosh bo'lishi uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarga ega bo'lishi lozim.

Tabiiy fanlar bo'yicha savodxonlik deganda shaxsning tabiiy fanlarga oid g'oyalarni bilishi, faol fuqaro sifatida tabiiy fanlar bilan bog'liq muammolarni hal qila olishi tushuniladi. Tabiiy fanlar bo'yicha savodxon bo'lgan shaxs tabiiy fanlar va texnologiyalarga oid muammolarni ilmiy dalillarga asoslangan holda muhokama qilishda ishtirok eta oladi.

O'quvchilarda mavjud bilimlar boyligini to'xtovsiz mukammallashtirish ehtiyoji, mustaqil bilim olish faoliyatini yuritish mahoratini egallash ehtiyojiga bevosita bog'liq bo'ladi. Insonning mustaqil fikrlashi va ijodiy qobiliyati qancha

baland bo'lsa, uning mustaqil bilim olishi ham shuncha yuqori bo'ladi. Fikr mustaqilligining mavjudligi o'quvchida mustaqil bilim olish ehtiyojining paydo bo'lishiga asos bo'ladi. Fikri mustaqil bo'lgan o'quvchida o'z-o'zini taftish qilish, o'z ehtiyojlarini aniqlash va ularni qondirish istagi bo'ladi. Shu istak qurshovidagi inson mustaqil bilim olish qobiliyatiga ega bo'ladi. [2]

TADQIQOTCHILIK TA'LIM TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA O'QITISH METODIKASI

Ta'limning vazifasi o'quvchilarga kelajak hayotda zarur bo'ladigan usullarni egallashlariga yordam berishdan iboratki, bunda o'quvchilar o'z kuchi, imkoniyati, qobiliyati, layoqati, qiziqishlarini obyektiv baholash orqali to'g'ri qaror qabul qila olsinlar. O'quvchilarda bunday shaxsiy sifatlar tadqiqotchilik faoliyatida, o'quv loyihalarini bajarish davomida shakllanadi. O'quvchilarning tadqiqotchilik faoliyatini izlanuvchanlikka, ijodkorlikka yetaklovchi faoliyat deb hisoblash o'rinlidir. Chunki bu faoliyat ijrochi insonni emas, balki zamon talabiga mos ijodkor va tadqiqotchi insonni tarbiyalaydi.

Tadqiqotchilik ishlari o'quvchilarda yuksak ijodiy faollikka, mustaqil fikr yuritishga erishishlari uchun yordam beradi. O'quvchilarning ilmiy-tadqiqot ishlarini tashkil etishdan kutiladigan natijalar:

- o'quvchilar o'quv dasturida belgilan doiradan chiquvchi bilimlarga ega bo'ladilar;
- ilmiy-tadqiqot usullari va metodlarini egallaydilar;
- zarur bilimlarni topish uchun mustaqil ravishda qo'shimcha adabiyotlar bilan ishlashni o'rganadilar;
- kerakli ma'lumotlarni tanlash, saralash ko'nikmasini egallaydilar;
- tushuncha va hodisalarni mustaqil taqqoslashga o'rganadilar;
- o'zining shaxsiy fikrini bildirish, xulosalar chiqarish, o'z fikrini aniq va dadil ifoda etish malakasiga ega bo'ladilar

Tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va iqtisodiy ongni shakllantirish yosh avlodni barqaror rivojlanish tamoyillariga yo'naltirishning muhim jihatlaridan biridir. Boshlang'ich ta'limda tabiiy fanlar darslari orqali ushbu mavzularni o'rgatish bolalarning ekologik madaniyatini rivojlantirishga va kelajakda iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Bu jarayonda hamkorlikda o'qitish texnologiyalarining o'zni muhim hisoblanadi.

HAMKORLIK TA'LIM TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA O'QITISH METODIKASI

Hamkorlikda o'qitish texnologiyasining asosiy g'oyasi — o'quvchilarning o'quv topshiriqlarini birgalikda, hamkorlikda bajarib o'quv tarbiya maqsadiga erishishdir. Mazkur texnologiya o'quvchilarda darslik, ilmiy-ommabop adabiyotlar

ustida mustaqil va ijodiy ishlash, o'z fikrini bayon etish, asoslash va isbotlash, mantiqiy fikr yuritish ko'nikmalarini tarkib toptirish, O'quv bahsi va munozaralarda faol qatnashish, ongli intizomni vujudga keltirishga zamin yaratadi. O'qituvchi tabiiy fan darslarida hamkorlikda o'qitish texnologiyasining nazariy asoslarini, metodlaridan foydalanish yo'llarini, o'quvchilarning mustaqil ishlarini, O'quv bahsi va munozaralarni samarali tashkil etish yo'llarini egallagan bo'lishi lozim.

EVRISTIK TA'LIM TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA O'QITISH METODIKASI

Evristik va tadqiqotchilik metodlari o'quvchilardan ijodiy xususiyat kasb etuvchi yuqori darajadagi bilish faoliyatini tashkil eta olish ko'nikma va malakalariga ega bo'lishni taqozo etadi. Bu texnologiya yuqori sinf o'quvchilari uchun mo'ljallangan. Qadimgi Yunonistonda Evristika deganda Suqrot tomonidan o'qitiladigan o'quv tizimi tushunilgan, ya'ni o'qituvchi o'quvchini muammoni mustaqil hal qilish uchun fikrlashga yo'naltirilgan. Evristik o'qitish o'quvchiga nafaqat bilimlarni egallash, balki mashg'ulotlarning shaxsiy maqsadlari, o'rganilayotgan fanni o'zlashtirish yo'llarini, ta'lim natijalarini ifoda qilish shakllari va baholash imkonini beradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun iqtisodiy va tabiiy resurslarning mazmunini tushuntirish muhim hisoblanadi. Tabiiy resurslar–bu insoniyat ehtiyojlarini qondirish uchun foydalaniladigan tabiiy boyliklar bo'lib, ular quyidagi toifalarga bo'linadi:

- **Qayta tiklanadigan resurslar** (quyosh energiyasi, shamol, suv, o'simliklar);
- **Qayta tiklanmaydigan resurslar** (neft, gaz, ko'mir, metallar);
- **Shartli qayta tiklanadigan resurslar** (o'rmonlar, hayvonot dunyosi, tuproq).

Iqtisodiy resurslar esa inson faoliyatining turli sohalarida foydalaniladigan moddiy va nomoddiy ne'matlar majmuasini o'z ichiga oladi.

Tabiiy fanlar darslarida iqtisodiy va tabiiy resurslardan foydalanish mavzusini o'qitish

Tabiiy fanlar darslarida ushbu mavzularni o'qitish quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilishi mumkin:

1. Nazariy bilim berish

O'quvchilarga tabiiy resurslarning turlari, ularning inson hayotidagi ahamiyati va cheklanganligi haqida ma'lumot beriladi. Shuningdek, resurslarning noto'g'ri ishlatilishi natijasida yuzaga keladigan ekologik muammolar haqida tushuncha shakllantiriladi.

2. Amaliy mashg'ulotlar

Bolalar uchun tushunarli bo'lgan tajribalar va amaliy mashg'ulotlar orqali tabiiy va iqtisodiy resurslarning ahamiyatini o'rgatish samarali usullardan biridir. Masalan:

- **Suvni tejash bo'yicha tajriba** – suvni behuda sarflash natijalarini o'rganish;
- **Qayta ishlash loyihalari** – chiqindilarni qayta ishlash bo'yicha maktab ichki loyihalarida qatnashish;
- **Energiya tejash bo'yicha o'yinlar** – elektr energiyasini samarali ishlatish bo'yicha o'quv mashg'ulotlari o'tkazish.

3. O'quvchilar bilan muhokamalar

Dars jarayonida bolalar bilan atrof-muhit muhofazasi va tabiiy resurslardan samarali foydalanish bo'yicha muhokamalar olib boriladi. O'quvchilarni kichik guruhlariga ajratib, ularga ekologik muammolarni hal qilish bo'yicha takliflar ishlab chiqish vazifasi topshirilishi mumkin.

4. Tabiiy resurslarni tejash bo'yicha uy vazifalari

O'quvchilarga uyda suv, elektr energiyasi yoki oziq-ovqat mahsulotlaridan oqilona foydalanish bo'yicha kuzatish va tajribalar o'tkazish vazifalari beriladi. Bu orqali ular o'z hayotlarida resurslarni tejashga odatlanadilar.

Bundan tashqari dars jarayonida didaktik o'yinlardan foydalanish ham yaxshi natija beradi. Quyidagi didaktik o'yinlar boshlang'ich sinf o'quvchilarining tabiat haqidagi va ekologik ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi:

“KIM CHAQQON”

1. O'quvchilarga tez va xatosiz ravishda «O», «A», «I» yoki boshqa harflari bor bo'lgan o'simlik nomlarini yozish topshiriladi. Masalan: terak, atirgul, andiz, na'matak, nastarin, olma va h. k. Belgilangan vaqt ichida eng ko'p o'simlik nomini yozgan o'quvchiga rag'bat beriladi.

2. O'quvchi diqqat-e'tiborini bir fikrdan boshqasiga tez o'tkaza olishini mashq qildirish uchun ushbu mashqning vazifasini bir oz o'zgartirish mumkin. O'quvchilarga tez va xatosiz ravishda avval «O», keyin «A», so'ngra «I» harflari bor bo'lgan o'simlik nomlarini ketma-ket yozish topshiriladi. Masalan: terak, olma, atirgul, andiz, olcha, nastarin, olxo'ri, na'matak, pista va h. k.

“XATONI TUZAT”

O'quvchilarga varaqda darslikdagi matnlardan bir parcha beriladi. Matnda bir nechta xatoliklar bor. O'quvchi shu xatolarni tuzatishi lozim. Bunday mashqlar o'quvchilarni darslikda berilgan mavzularni diqqat bilan o'qishga, xotirasida saqlashga o'rgatadi. [3]

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, boshlang'ich ta'limda tabiiy fanlar darslari orqali iqtisodiy va tabiiy resurslardan samarali foydalanish yo'nalishlarini o'rgatish bolalarning ekologik va iqtisodiy tafakkurini shakllantirishga xizmat qiladi. Dars

jarayonida nazariy bilimlar, amaliy mashg'ulotlar, muhokamalar va uy vazifalari yordamida o'quvchilar resurslarni tejash va ulardan oqilona foydalanish bo'yicha mustahkam tushunchaga ega bo'ladilar. Ushbu ta'lim jarayoni kelajak avlodning barqaror rivojlanish tamoyillariga rioya qiladigan ongli fuqarolar bo'lib yetishishiga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5712-son Farmoni. - T.// Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi. 06/19/5712/3034-son, 29.04.2019 y.

2. Pardayeva M. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida kompetensiyaviy yondashuvni joriy etishning metodik tizimi boshqarish. Ped. fan. dok. (PhD) ... diss. - T. : 2020.

3.Ibragimova G. Interfaol o'qitish metodlari va texnologiyalari asosida O'quvchilarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish. Ped. fan. fal. dok. ... diss. - T. : 2017.

4.www.pedagog.uz